

Ils bulius van sin viadi

Hanletg e clima promovon novas sorts da bulius

DAD ANDREAS CADONAU / ANR

■ Oriundamen da casa ell'Australia sederasa il buliu calimar gia dapi decennis en Svizra ed ils onns vargai era en Surselva. Ni per plascher dils adherents dils bulius ni per donn dalla natira. Apprezias ei il buliu calimar tuttavia buc, el toffa. Pli da donn ei il buliu che infectescha dapi entgens onns il fraissen e lai pirir sias frastgas.

El ei semplamein curdaus en egl era ad ina persuna che va buca regularmeins ad encurir bulius e che differenziescha per regla ils bulius sulet denter quels da tschep ed ils mellens. Gia la fuorma da quei buliu ei empau nunusitada cun divers bratschs cotschens cun tachelns ners entochen diesch centimeters liungs. La fuorma regorda enzaco a quella dad in calimar, il pèsch cun plira bratscha, in calimar catschus cul tgau el tratsch. Il buliu fastisau avon in pèr jamnas agl ur dad ina palu sin 1500 meters sur mar pareva empau misterius. Neginas indicaziuns da sia derivonza ein stadas dad anflan en las publicaziuns davart ils bulius indigens. Ina comunicaziun digl Institut federal per la perscrutaziun dad uaul, neiv e cuntrada che ha tematisau l'invasiun da novas sorts da bulius en Svizra ha sclariu la derivonza dil neiv buliu che ha veramein retschert s'iu num dil calimar, buliu calimar. Tenor las indicaziuns digl institut in buliu anteriuramein da casa ell'Australia. Supponiu vegn ch'il buliu, respectiv sias sporas, hagen anflan la via sur mar cun transportar launa nuorsa dall'Australia en l'Europa. Talmein nova ei la derasaziun dil buliu calimar en Svizra para buca. Gia ils onns 40 dil tschentaner vargau han ins fatg stem dils emprems bulius ca-

Il buliu calimar oriunds dalla Australia sederasa dapi entgens onns en Surselva.

FOTO WSL

limars en Svizra e lur derasaziun el Grischun ei enconuschenta dapi entgens onns. Igl Institut per la perscrutaziun dad uaul, neiv e cuntrada ha definiu en sia examinaziun 300 divers bulius ch'il carstgaun ha importau, 13 sorts ein novas per la Svizra e la mesadad s'expanda pli frequent.

Enconuschents alla controlla da bulius

Alla controlla da bulius en Surselva ei il buliu calimar buca nunconuschents. *Fernando Segier* ha explicau ch'el seigi presents ella Vallada dil Rein, el contuorn da Felm e Laax ed il controllader *Egmont Heisch* ha confirmau l'existenza digl exot en Lumne-

zia entochen sin 1700 meters sur mar. Ils controlladers da bulius averteschan da prender enta maunc quei buliu. Buca forsa ch'el fuss nuschevels, mobein per quei ch'il buliu calimar derasa in fried pauc emperneivel. Il fried malemperneivel attrai mustgas che gidan aschia a derasar las sporas. Cun auters exots ei la controlla da bulius

buca stada confruntada, sco quei che Segier ha explicau. La controlla seigi denton atenta sin la preschientscha da novas sorts. Ella vegn probabel buc a vegnir confruntada egl avengin cun dabia novs bulius. Ils biars dils bulius immigrai ils davos onns en Svizra valan sco accompignaders dad ina plonta hospitonta. Per inquietont valeteschan ils experts digl Institut federal per la perscrutaziun dad uaul, neiv e cuntrada il buliu che hagi infectau entochen 90 perschient dils fraissens en Svizra e che dentegen quei pumer considerablamein.

Il neiv buliu en tegia

Ina scoperta speciala ha il controllader da bulius *Hans Ardiser* fatg avon siat onns ella vischinonza da Rueun. Fatgs attents dad ina persuna privata ha Ardiser documentau la preschientscha dad in buliu entochen lu dil tuttatfatg nunconuschent en Svizra. En ed ordeifer ina pinga tegia ha el anflan igl aschinumnu Battarraea Phalloides. Plirs exemplars entochen ina lunghezia da 30 centimeters e dapli. Enconuschenta ei la derivonza da quei buliu ella Africa digl ost, ella Sicilia ed Ucraina ed el ei gia vegnius documentaus en Tiaratudestga. Ils perscrutaders digl institut federal quantan che dapli bulius dad autras tiaras anflan la via en Svizra ils onns proxims. En consequenza digl import da plantas e dil hanletg mundial e grazia allas midadas climaticas anflan novs bulius in dacasa en nosas regiuns e pon prosperar. Davart la domanda denton ch'il Battarraea Phalloides, per tudestg «Stelzenstäubling» respectiv sias sporas, han anflan la via neu dalla Tiaratudestga ni eventualmeins direct dalla Africa en ina tegia ella vischinonza da Rueun sa mo vegnir speculau.

Alla tscherca dils cristagls

A Mustér ein 300 giuvenils da 20 gimnasis dalla Europa s'entupai

■ (anr/abc) Per la siatavla gada ei l'organisaziun s'entupada ad in congress, numnadamein la dieta dalla giuventetgna benedictina, vul dir da gimnasiasts che frequentan ina scola claustrala menada tenor la regla da sogn Benedict. Cusseglieier nazional Martin Candinas ha rendiu honor als 300 participants. «Cheu dat ei cristagls, pigins e gronds. Cheu a Mustér dat ei schizun in museum da cristaglias culs pli bials exemplars dalla regiun», ha *Martin Candinas* informau en sia plaid. Sonda sera eis el staus envidaus alla sera cun tots participants a Caischavedra. Varga 300 giuvenils da 13 tochen 20 onns han pasentau la davosa fin d'jamna a Mustér. Els ein separticipai alla sentupada internaziunala dalla giuventetgna benedictina. Glieud derivonta da tschun nazius ha gadiu quater dis cun in program pulpui en ed entuorn il vitg claustral. Els han giu caschun da passenter aventuras enamiez las Alps. Denter auter han els astgau ir a lavar cristaglias ed aur, far excursiuns alla tgina dil Rein, tgirar ils contacts denter giuvenils «dalla medema pasta», meditar, cantar e festivar la cuminonza che colligia las scolas menadas tenor la regla da sogn Benedict.

Sogn Benedict, patrun dall'Europa

Varga 300 persunas fuvan s'annunziadas pil congress da giuvenils. Ils participants ein arrivai la gievgia suentermezdi ed han priu alloschi el center da sport e cultura. Da leu anora ein els parti minga di per las activitads. Sonda sera ei stau la sera finala en fuorma d'ina tscheina communabla a Caischavedra. Damai ch'il congress ha giu liug per l'emprema gada en Svizra ei la sera da fondue en in'ustria da muntogna stada

indicada. Cusseglieier nazional Martin Candinas ha representau la politica regionala, cantunala e federala. El spera ch'il brat denter schi biars giuvenils el spèrt da sogn Benedict vegni ad arver ad els novs horizonts e purtar novas enconuschentschas. El spera ch'els participants hagen anflan ni anflan aunc las cristaglias desideradas, fisicamein denton oravontut mentalmeins. Era sche la Svizra seigi buca commember dall'Uniu europeica seigi ella part dalla Europa ed ei seigi la finamira da luvrar ense-

men, ha il cusseglieier nazional sursilvan puetau.

Candinas ha rendiu attent che sogn Benedict vali sco patrun dall'Europa. Sco buc in auter hagi quel contribuì al svilup spirital e cultural da nies continent. La regla da s. Benedict seigi daventada la basa per las cuminonzas claustrales che seigen seformadas el decours dils proxims tschentaners. Las claustras ein stadas ils centers che han conservau, elaborau e dau vivonav la savida ord il temps dall'Antica.

«Il cristianissem porscha sliigiazions»

Oz ei l'Europa avon grondas sfidas che semuossan cun migraziun enorma, crisas finanzialas e monetaras. Oravontut denton ina profunda crisa d'identificaziun. Ina sentupada internaziunala sco quella dalla giuventetgna benedictina sappi esser la basa per las generaziuns futuras da dumignar ils problems da lur temps, ha Candinas declarau. «Ina Europa cristiana drova sliigiazions. Per che quei seigi pusseivel drovi ei denton cumpromis», ha el detg. El seigi segirs ch'il brat denter

giuvenils ord tuttas tiaras representadas (Svizra, Tiaratudestga, Austria, Italia ed Ungaria) vegni a mussar las valurs comunablas. Naturalmeins ch'ei detri differenzas e divergenzas. Ei vegnien discuri differents lungatgs e dialects, ei detti variontas identitads culturals, ina autra historia, auters interess ed era ils levels dil beinstar varieschient. Buc il davos detri ei differents religiuns e confessiuns. Il cristianissem porschi denton sliigiazions che lubeschien da colligiar quei che separi. Carezia proximala, respect avon il carstgaun e la dignitad humana dueigien influenzar nosa convivenza e stoppion esser part centrala da minga identitad europeica.

Las valurs cristianas seigen denton buca ludar e survaletar valurs unilateralas e snegar singularitads, anzi, il cuntrar seigi il cass. En Svizra ed el Grischun semuossi quei da maniera essenziala cun quater gruppas linguistics e culturals differents sin pign spax. «Il success da nosa tiara ha in ferm connex cul fatg che nos respectein las diversitads e targein a nez quellas positivameins», ha cusseglieier nazional Martin Candinas detg als 300 giuvenils presents. En Svizra porschien ins aschi bia sliigiazions localas e regionalas sco mo pusseivel, ei vegni empruu da limitar la furia da reparter e regular tut centralisticamein. «Jeu sun perschuadi ch'igl ei ton pli impurtant da mantener l'identitad cristiana. Buca mo en Svizra, mobein ell'entira Europa», ha igl oratur sursilvan allegau.

Il president dil comite d'organisaziun dalla scuntrada a Mustér, *Kilian Grütter*, ha da sia var fatg allusiuon allas reglas da s. Benedict e rendiu attent ch'ei seigi en quei senn da gidar ils fleivels da s'integrar per ch'els retschievin valur.

Era Martin Candinas ha priu part dalla tscheina ell'ustria da muntogna da Caischavedra. Seniester igl avat da Mustér Vigeli Monn.

MAD